

Universitetet
i Stavanger

FAKULTET FOR UTDANNINGSVITENSKAP OG HUMANIORA

BACHELOROPPGAVE

Studieprogram: M-LEKTOR

Vårsemesteret, 2023

Forfatter: Sofie Bønes

Veileder: Ellen Fenzel Arnold

Tittel på bacheloroppgaven: Svartedauden i Firenze: Sosiale reaksjoner og konsekvenser

Engelsk tittel: The Black Death in Florence: Social reactions and consequences

Emneord:

Firenze, Svartedauden, Pest, Reaksjoner,
Konsekvenser, Middelalderen

Antall ord: 8250

Antall vedlegg/annet: 0

Stavanger, 15.05 2023

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	1
1.1 Introduksjon av valgt emne.....	1
1.2 Problemstilling og relevans	1
1.3 Kildemateriale og kildeutvalg	1
1.4 Forskningsstatus	2
1.5 Metode	3
2. Italia, Toscana og Firenze før svartedaudens herjinger.....	4
2.1 Italia i seinmiddelalderen	4
2.2 Firenze prepest.....	5
2.3 Sult i Toscana før pestens utbrudd.....	6
3. Svartedaudens herjinger i Italia og Firenze	7
3.1 Episentre og spredning.....	7
3.2 Svartedauden: symptomer og dødelighet	8
3.3 Samtidsberetninger om svartedaudens herjinger i Firenze	9
4. Sosiale reaksjoner på svartedauden i Firenze – en empirisk analyse av samtidskrøniker og beretninger.....	10
4.1 Hvordan ulike folk håndterte situasjonen – atferdsmønstre og flukt.....	10
4.2 Reaksjoner på å miste folk	14
4.3 Endringer i begravelseritualer	16
5. Sosiale konsekvenser av svartedauden	17
6. Konklusjon.....	21
Litteraturliste.....	24
Primærlitteratur	24
Sekundærlitteratur	25

1. Innledning

1.1 Introduksjon av valgt emne

Svartedauden er navnet på pestpandemien som herjet i Nord-Afrika, Midtøsten, Vest-Asia og Europa mellom 1346 og 1353. Svartedauden kom til Firenze våren 1348, og varte til utpå høsten samme år. Den tok livet av muligvis opp mot 60 % av befolkningen. Pestens dødelighet førte til redsel blant befolkningen – som igjen førte til ulike reaksjoner og adferdsmønstre. Dødeligheten førte også til endringer i den sosiale strukturen i Firenze. Gjennom førstehåndsberetninger får man innsyn i folks opplevelser av svartedauden, deriblant hvordan den satte folk på flukt – både fra venner og familie. De har gitt innsikt konsekvensene av pesten, som at det ble mangel på leger, og at bønder kunne forsyne seg av etterlatte gårder. Firenze endret seg som følge av svartedauden, men også før pesten var både Firenze og Italia annerledes enn i dag.

1.2 Problemstilling og relevans

I denne oppgaven ser jeg på hvordan samfunnet var i Firenze i tiden før svartedauden, og på de sosiale reaksjonene og konsekvensene som oppstod som følge av svartedaudens herjinger i 1348. Problemstillingen min er:

«Hva var de sosiale reaksjonene på svartedauden i Firenze, og hva var de samfunnsmessige konsekvensene av den, med vekt på sosial struktur?»

Svartedauden er noe jeg ble spesielt interessert i, etter å selv ha opplevd koronapandemien. Jeg ønsket å undersøke hvordan folk håndterte en langt mer dødelig pandemi, i et samfunn hvor sykdomsforskning og helsevesen var langt mindre avansert enn i dag. Pandemier og epidemier kan alltid oppstå, som vi har sett bare de siste ca. 100 årene med for eksempel spanskesyken, ebola og korona. Jeg mener derfor at pandemihistorie alltid vil være relevant og viktig å ha kjennskap til, fordi man kan lære av tidligere pandemier.

1.3 Kildemateriale og kildeutvalg

Kildemateriale jeg benytter meg av i oppgaven, er både sekundær- og primærlitteratur om svartedauden og Firenze. En av de viktigste sekundærkildene jeg kommer til å bruke i

oppgaven, er Ole Benedictows bok fra 2021, kalt *The Complete History of the Black Death*. Denne synes jeg er viktig, da den er en del av den nyere forskningen på svartedauden. Boken setter søkelys på epidemiologi og demografi, mønstre for spredning, og demografiske effekter. Benedictow har også med egne kapitler om Italia.

Til å finne svar på problemstillingen, har jeg i hovedsak brukt samtidsberetninger og førstehåndsberetninger, i all hovedsak krøniker, som er en beskrivelse av hendelser i kronologisk rekkefølge.¹ Noen eksempler er utdrag fra *Florentine Chronicle of Marchionne di Coppo* av Stefano Buonaiuti og utdrag fra Villani krønikene – skrevet av både Giovanni Villani og Matteo Villani. Jeg bruker også andre beretninger om svartedauden som viser folks egen opplevelse av svartedauden. Én av de mest sentrale samtidskildene jeg benytter meg av i min oppgave, er introduksjonen i *Dekameronen* av Giovanni Boccaccio, som er det mest kjente litterære verket om svartedauden.² Boccaccio poengterer selv i boken at beskrivelsene han kommer med i boken er basert på hans egne opplevelser i Firenze.³

1.4 Forskningsstatus

Ifølge Ole J. Benedictow begynte den vitenskapelige studien av svartedauden på 1800-tallet i Europa, da en mer moderne og kildekritisk historiedisiplin og annen samfunnsvitenskap utviklet seg.⁴ Likevel er mesteparten av forskningen gjort på svartedauden gjort mellom 1960 og 2020. Kjente verk om svartedauden er blant andre John Kellys bok fra 2006, *The Great Mortality: an Intimate History of the Black Death, the Most Devastating Plague of All Time* og David Herlihy bok fra 1997, *The Black Death and the Transformation of the West*. Herlihy har skrevet en del rundt svartedauden i Firenze, og har knyttet tall og informasjon opp mot ulike primærkilder, både kjente krøniker og den florentinske *Catasto*, et dokument over landregistrering, som har gitt innsikt i blant annet folketall og dødstall. Wim Blockmans og Peter Hoppenbrouwers har skrevet blant annet om at pesten først oppsto nord for Kina, og om hva pesten er og hvordan den har spredt seg gjennom pestinfiserte lopper på rotter. Benedictow har skrevet om hvor og hvordan pesten har spredt seg, deriblant at den kom til Italia i august/september 1347, og spredte seg til Toscana fra Piombino og Pisa gjennom pestflyktninger og kornhandel. Rosemary Horrox og John Aberth har begge skrevet

---

¹ Edward Coleman «Lombard City Annals and the Social and Cultural History of Northern Italy» i *Chronicling History: Chroniclers and Historians in Medieval and Renaissance Italy*, red. Sharon Dale, Alison W. Lewin og Duane J. Osheim (Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2007), 3.

² Rosemary Horrox, *The Black Death*, red. (Manchester: Manchester University Press, 1994), 26.

³ Boccaccio, *Dekameronen 1*, overs. Ulleland (Gjøvik: Gyldendal Norsk Forlag, 1976),

⁴ Benedictow, *The Complete History of the Black Death*, 11.

kommentarer til ulike krøniker om svartedauden, i sine (etterfølgende) bøker *The Black Death*, og *The Black Death: The Great Mortality of 1348-1350 – A Brief History with Documents*. Dødstall og sosiale reaksjoner og konsekvenser av svartedauden i Firenze er allerede godt dokumentert av historikere. Benedictow, har kommet fram til at det var kanskje opp mot 60 % av befolkningen i Firenze som mistet livet til pesten. Historikere, for eksempel Herlihy, har kommet fra til at frykt endret folks adferdsmønstre, og de sosiale strukturene ble endret som følge av pestens mortalitet. Det ble mangel på leger og prester, og gruppen av fattige bønder ble mindre på grunn av at de kunne overta avdøde folks gårder. Jeg håper likevel at mine opplevelser av korona-pandemien, kan gi noe form for ny innsikt i tolkningen av samtidsberetningene jeg har studert.

1.5 Metode

Når jeg undersøker de sosiale reaksjonene og konsekvensene av svartedauden, benytter jeg meg hovedsakelig av krøniker fra samtiden, og andre samtidsberetninger slik som Boccaccios beretning av svartedaudens herjinger i Firenze i *Dekameronen*, og gjør en kvalitativ empirisk analyse av disse primærkildene, for å forsøke å svare på problemstillingen. I den første delen av oppgaven, bruker jeg i hovedsak sekundærlitteratur for å si noe om Italia, Toscana og Firenze før svartedauden, og for ulike typer data.

Å bruke krøniker til å innhente data kan være problematisk. Det kan for eksempel ligge politiske motiver bak ulike opplysninger som er gitt i krønikene. Når man leser krøniker, må man være klar over at kravene til kildekritikk i middelalderen ikke er slik de er i dag, og de må dermed studeres deretter. Benedictow argumenterer at et grunnleggende prinsipp for bruk av krøniker som kilder, burde være at man anser dem som både villedende og feilaktige, med mindre noe annet er bevist.⁵ Samtidskrønikeren Giovanni Villani, er likevel eksepsjonelt troverdig, ifølge Benedictow.⁶

Til å svare på hva de sosiale reaksjonene var, synes jeg likevel at krøniker er en relevant kildetype å bruke. Grunnen er at jeg skriver om hvordan folk *opplevde* svartedauden, og da mener jeg at å bruke folks personlige tekster, er en utmerket måte å få innblikk i nettopp dette. Her er det bare viktig å være klar over at krøniker, og andre samtidskilder, slik som *Dekameronen*, ikke er aviser eller lærebøker, men det er folks minner, opplevelser, tolkninger

---

⁵ Benedictow, *The Complete History of the Black Death*, 177.

⁶ Ibid. 699.

og historier. Ut ifra dette, vil jeg prøve å forstå hva som ligger bak beskrivelsene i primærkildene, og hvordan disse opplevelsene av ulike situasjoner kan forstås.

2. Italia, Toscana og Firenze før svartedaudens herjinger

2.1 Italia i seinmiddelalderen

Det var først lenge etter middelalderen at den italienske staten oppstod. Under middelalderen besto dagens Italia av mindre bystater eller kommuner – som bestod av selve byen og tilhørende landsbyer. Likevel var det et slags «Italia», et konsept av geografisk/territorial og etnisk betydning, som besto av den italienske halvøyen, i tillegg til de alpine og subalpine områdene av dagens Italia, og noen andre områder. Til sammen var det italienske territoriet på ca. 300 000 kvadratkilometer.⁷ Når jeg videre i denne oppgaven referer til Italia, er det altså Italia i denne betydningen jeg refererer til.

Det var rundt 12,5 millioner innbyggere i Italia da svartedauden rammet, som var relativt mange folk, med en befolkningstetthet på 42 personer per kvadratkilometer. Dette var, ifølge Benedictow, 40 ganger flere enn eksempelvis i Norge. I flere deler av det midtre og nordlige Italia var befolkningstettheten mye høyere. I ulike deler av Toscana, slik som landsbyen og landlige områder som hørte til Toscanas bystater - Firenze, Siena, Volterra, San Gimignano og Prato - var befolkningstettheten mellom 55 og 120 personer per kvadratkilometer, og kanskje enda høyere.⁸

Innbyggertallet i Firenze by da pesten inntraff har vært omdiskutert. Giovanni Villani, en krønikeforfatter fra Firenze, hevdet at innbyggertallet var på minst 94 000 personer. Historikere i senere tid estimerte innbyggertallet til å ha vært så høyt som 120 000. Benedictow argumenterer at dette tallet sannsynligvis er for høyt. Han poengterer at innbyggertallet i Firenze da svartedauden inntraff var et sted mellom 92 000 og 120 000, der det første tallet nok er på den lave siden, og det første tallet nok er litt høyt satt.⁹ I hele bystaten eller kommunen (Firenze by + tilhørende landsby) er innbyggertallet estimert til 372 000 innbyggere.¹⁰

---

⁷ Benedictow. *The Complete History of the Black Death*, 233.

⁸ Ibid. 233 og 234.

⁹ Ibid. 699-700.

¹⁰ Ibid. 723.

2.2 Firenze prepest

Firenze var altså en av flere bystater, såkalte kommuner, i regionen Toscana i Italia, og ligger i den nordlige delen av regionen. Firenze var en republikk, og var den desidert største kommunen i regionen. Kommunen hadde lagt under seg et flertall av tidligere selvstendige bystater og andre territoriedeler.¹¹ Firenze har blitt beskrevet av flere personer fra samtiden som en spesielt fin by. John Kelly forteller om en besøkende fra Venezia til Firenze, som beskrev Firenze som et «clean, beautiful, happy place».¹² Giovanni Villani (1280-1348) beskrev Firenze slik:

Florence within the walls was well built, with many beautiful houses, and at that period people kept building with improved techniques to obtain comfort and richness by importing designs of every kind of improvement. They built parish churches and churches of friars of every order, and splendid monasteries... And it was such a wonderful sight when foreigners, not accustomed to cities like Florence, came from abroad...¹³

Innen starten av 1300-tallet, var Firenze blitt en av de ledende økonomiske sentrene i Europa, og var blitt en stormakt i Toscana. Firences suksess og rikdom var noe innbyggerne var stolte av, og ønsket om å videreformidle dette, er en av grunnene for at det finnes flere ulike typer skribenter og krønikere fra Firenze. Høyere utdanningsnivåer og vide interesser for det intellektuelle, førte til at Firenze ble et litteratursentrum, med kjente navn som Dante Alighieri – og dette var uten et universitet i byen.¹⁴

På midten av 1300-tallet hadde Firenze ca. 30 sykehus, 40 banker, 110 kirker og 200 verksteder. Økonomien var bygget på produksjonen av ull og silke og på bankvirksomhet.¹⁵ Firenze var den ledende italienske byen når det kom til utvikling av forretnings- og bankregnskap. Måten kreditt og gjeld ble bokført på etter hvert i Firenze, med streng dobbelbøkføring i separate kolonner, er til og med av det slag vi bruker i dag.¹⁶

Benedictow beskriver Nord-Italia, og spesielt kommunen Firenze, som «the greatest powerhouse of structural change» i høymiddelalderen. Han referer her hovedsakelig til utviklingen av en kapitalistisk markedsøkonomi som startet med handel og finanskapitalisme.

---

¹¹ Benedictow. *The Complete History of the Black Death*, 698-699.

¹² David Herlihy, *The Black Death and the Transformation of the West* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1997), 106.

¹³ Carlo M. Cipolla *The Fontana Economic History of Europe: The Middle Ages* (5. utgave), red. (Storbritannia: Collins/Fontana Books, 1978), 21.

¹⁴ Paula Clarke «The Villani Chronicles» i *Chronicling History: Chroniclers and Historians in Medieval and Renaissance Italy*, red. Sharon Dale, Alison W. Lewin og Duane J. Osheim (Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2007), 114.

¹⁵ Elisabetta Cassina Wolf, *Italias Politiske Historie: 476 – 1945*. (Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2016), 76.

¹⁶ Robert S. Lopez, *The Commercial Revolution of the Middle Ages, 950-1350*. (New York: Cambridge University Press, 1976), 107.

På 1200-tallet ble det grunnlagt moderne bank- og forsikringsselskap og storskala protoindustriell produksjon.¹⁷

Denne utviklingen referer Benedictow til epokegjørende på det sosiale aspektet av samfunnet. Fremveksten av en kapitalistklasse bestående av proletariatet og entreprenører i protoindustrien og de lønnede klassene av kontorarbeidere, var med på å skape klassesamfunnet i sin tidlige form. Det oppsto en eksplosiv vekst i primær- og sekundærutdannelse, som en følge av den voldsomme økonomiske og sosiale utviklingen av samfunnet. I tillegg ble det bygget flere universiteter, på grunn av at kapitalistentreprenørene trengte folk med ulike ferdigheter til å arbeide for dem.¹⁸

Giovanni Villani hevdet at det på 1330-tallet var et sted mellom 8000 og 10000 barn mellom seks og tolv år som fikk skoleundervisning, som utgjør ca. halvparten av Firenzes barn. Mange barn fikk hjemmeundervisning, andre fikk undervisning i klostre og på katolske skoler drevet av den katolske kirke. Det var også mellom 550 og 600 gutter i tenårene som studerte logikk og latin. Av disse ville mange av dem ha en karriere i kirken, og ville gå videre med å studere teologi, juss eller medisin. Andre ville ha en karriere i offentlig administrasjon. I tillegg til dette, fikk mellom 1000 og 1200 unge gutter videre undervisning i bokføring og algebra, slik at de ville være forberedt til en karriere innen handel.¹⁹

Til tross for at Firenze var et ledende økonomisk sentrum, var det noen økonomiske byrder i Firenze før pesten, på 1330-tallet, som blant annet var på grunn av skuffende og dyre militære prestasjoner.²⁰ Dette er ikke noe jeg går dypt innpå, men kommer kort tilbake til senere.

2.3 Sult i Toscana før pestens utbrudd

Den høye befolkningstettheten i Toscanas bystater og de landlige områdene rundt, var et resultat av protomodernisering, protoindustrialisering og kommersialisering av økonomiske strukturer. Hundretusenvis av mennesker fikk, gjennom dette, nye levebrød, spesielt i urbane industrier og i store handelsvirksomheter. Det oppsto et problem mellom den høyt urbaniserte befolkningen med høy befolkningstetthet og tilgangen på provisjon, på grunn av ulike forhold – som de grunnleggende forholdene for jordbruk, handel og kommunikasjon i samtiden.²¹

---

¹⁷ Benedictow, *The Complete History of the Black Death*, 890.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Gene A. Brucker, *Florentine Politics and Society, 1343-1378* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2962), 5.

²¹ Benedictow, *The Complete History of the Black Death*, 233 og 234.

Også på landsbygda var det lignende problemer med folketallet satt opp mot ressurser og provisjon tilgjengelig. Ved midten av det trettende århundre, var en stor del av bøndene tvunget til å forflytte seg og rydde land på mindre lovende steder, og slå seg ned der.²²

I Toscana (i tillegg til andre steder) er disse vanskelige levetilstandene i det italienske prepestsamfunnet synlige gjennom de økende gjentakelsene av år med alvorlig mangel og sult. Dette ser man for eksempel i 1275-1278, 1309-1311, 1328 eller 1329-1330, 1339-1340 og i 1347. Problemet med mellom folketall og matressurser, gjorde at det ble en sakte befolkningsnedgang fra slutten av 1200-tallet og fram til ca. 1330, hvor situasjonen skal ha stabilisert seg. Det var ofte sult samtidig i byene og på landsbygda. Det viser at folkene på landsbygda generelt levde på grensen til livsopphold, og hadde ingenting eller lite å tilby den urbane befolkningen i dårlige tider.²³

3. Svartedaudens herjinger i Italia og Firenze

Oppstartpunktet for svartedauden kan lokaliseres til de store sletteområdene nord for Kina. Den vanlige teorien er at sykdommen kommer av pestbakterien *Yersinia pestis*. Pestinfiserte lopper var vektorer, og smittet rotter via blod.²⁴ Pesten førte til store folketap overalt hvor den kom, både i storbyene, landsbyene og på landet ellers.²⁵

3.1 Episentre og spredning

Når historikere har prøvd å finne ut av hvordan svartedauden har spredt seg, har de vært avhengige av informasjon om utbruddstidspunkter fra samtidskilder. Disse kildene gir ikke en spesifikk dato for utbrudd, men man får et bilde av når svartedaudens tilstedeværelse ble anerkjent og skrevet ned av folkene i samtiden, for eksempel av krønikeforfattere.²⁶ Svartedauden ble først og fremst spredt via skipsfart i pandemiens tidligste fase, og et var italienske galeier som hadde hovedrollen i pestspredningen og etablering av episentre. Fra disse episentrene spredte pesten seg videre gjennom handelsskip. Deretter spredte pesten seg via lokale handelsmenn og skipperer, gjennom transport av varer som hadde blitt utsatt for smitte.²⁷

---

²² Benedictow, *The Complete History of the Black Death*, 235.

²³ Ibid., 235 og 236.

²⁴ Wim Blockmans og Peter Hoppenbrouwers, *Introduction to Medieval Europe: 300-1500* (New York: Routledge, 2018), 333.

²⁵ Benedictow, *The Complete History of the Black Death*, 3.

²⁶ Ibid., 53.

²⁷ Ibid., 153.

Piombino, Reggio di Calabria og Genoa var de første episentrene til svartedauden på vestkysten av det Italienske fastlandet. Derfra utviklet pesten seg i epidemisk form fra midten av august og tidlig september 1347. Piombino utsatte midtre og sørlige deler av Toscana for smitte gjennom pestflyktninger og byens omfattende kornhandel.²⁸ Mel og korn er muligvis de beste midlene for pestspredning via rottelopper. Fra Pisa spredte pesten seg til de nordlige delene av Toscana.²⁹ Pesten var ikke like aggressiv i kaldt vær, og ble sannsynligvis holdt tilbake noen måneder fra senhøsten/tidlig vinter i 1347.³⁰

Pesten kom, ifølge både Boccaccio i *Dekameronen*, og Buonaiuti til Firenze i mars 1348.³¹ I Matteo Villanis beretning, i broren Giovannis krønike, forteller han at pesten «began to be widespread at the beginning of April [...] 1348».³² At pesten begynte å bli *bredt* utspredd i starten av april, kan passe overens med at pesten ankom i mars, som også Benedictow påpeker.³³ Ifølge Villani, varte pesten til september samme år.³⁴

3.2 Svartedauden: symptomer og dødelighet

Den første indikasjonen på pestsmitte, var en plutselig stikkende smerte. Andre vanlige symptomer var kraftig hodepine, feber, blodig hoste og byller.³⁵ Boccaccio beskriver noen pestflekker: «[...] seinare oppstod det andre teikn på pest, så som brune og blåsvarte flekker, som hjå mange viste seg på armane og på låra og overalt på kroppen elles [...]»³⁶ Matteo Villani beskriver byllene slik: «Most had swellings in the groin, and many had them in the left and right armpits and in other places; one could almost always find an unusual swelling somewhere on the victim's body.»³⁷ Cortusi brødrene fra Padova (Gulielmi og Abrigeti Cortusiorum) beskriver byllene som uheldredelige, og som «A certain sign of death, found on

---

²⁸ Benedictow, *The Complete History of the Black Death*, 195 og 196.

²⁹ *Ibid.*, 236.

³⁰ Benedictow, *The Complete History of the Black Death*, 236 og Herlihy, *The Black Death*, 27.

³¹ Boccaccio, Giovanni. *Dekameronen 1*, overs. Ulleland (Gjøvik: Gyldendal Norske Forlag, 1976), 36 og Stefano Buonaiuti, *Florentine Chronicle of Marchionne di Coppo*. Rubrikk 634a. Decameron Web, «Florentine Chronicle of Marchionne di Coppo di Stefano Buonaiuti (1327-1385)», overs. Usher. [Decameron Web | Plague \(brown.edu\)](#)

³² Matteo Villani, *Cronica di Matteo Villani*, Bok 1 kap. 3, i «The Villani Chronicles» red. Paula Clarke i *Chronicle History: Chroniclers and Historians in Medieval and Renaissance Italy*, red. Sharon Dale, Alison W. Lewin og Duane J. Osheim (Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2007), 140.

³³ Benedictow, *The Complete History of the Black Death*, 243.

³⁴ Matteo Villani, *Cronica di Matteo Villani*, Bok 1 kap. 3, i «The Villani Chronicles» red. Paula Clarke i *Chronicle History: Chroniclers and Historians in Medieval and Renaissance Italy*, red. Sharon Dale, Alison W. Lewin og Duane J. Osheim (Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2007), 140.

³⁵ Benedictow, *The Complete History of the Black Death*, 39-41.

³⁶ Boccaccio, *Dekameronen*, 30.

³⁷ Matteo Villani, *Cronica di Matteo Villani*, bok 1 kap. 2. overs. Magheri, 1825. Sitert i Herlihy, *The Black Death and the Transformation of the West*, 25.

almost everyone [...]»³⁸ Man kunne derimot også få pestsmitte, men uten å utvikle byller. Herlihy viser til en lege/kirurg, som fant at den byllefrie varianten var både mer smittsom og mer dødelig enn den andre.³⁹

De typiske estimatene av dødsraten etter svartedauden i Europa eller i spesifikke land, er ofte estimert til å være en tredjedel, en fjerdedel eller en femtedel av befolkningen. I nyere forskning er raten også blitt estimert til halvparten, men ifølge Benedictow, er disse tallene basert på uansvarlige innsamlinger av kildebaserte studier på dødelighet, og kan egentlig sies å være tatt ut av «løse luften».⁴⁰

De siste tiårene er det kommet nye funn på dødelighetsraten til svartedauden, og tallet på demografiske studier har økt. Disse studiene viser at et estimat på den generelle dødsraten til svartedauden på 60 % er på den lave siden. Disse dataene er likevel preget av omfattende begrensninger, som for eksempel at det i noen land bare finnes omfattende data for regionale plasser, slik som for Toscana og Piemonte i Italia.⁴¹

Firenze ble rammet av pestpandemien i 1348, og den tok livet av muligvis opp mot 60 % av befolkningen.⁴² Blant de som døde var det 30 000 ullarbeidere, 600 notarer og advokater, og 60 leger og kirurger, i tillegg til en stor andel av Firenzes 8000-10000 skolebarn.⁴³ Etter pestens herjinger i Firenze, er det estimerte folketallet 147 000 i hele Firenze bystat,⁴⁴ og 37 000 i byen.⁴⁵

3.3 Samtidsberetninger om svartedaudens herjinger i Firenze

Ifølge samtidsberetninger, var pestens mortalitet svært synlig. Boccaccio har berettet om at det var mange, som hver dag døde på åpen gate. Andre døde inni husene sine, så naboer kunne lukte roten fra likene. Dette skal, ifølge Boccaccio, ha skjedd ofte: «Slikt og anna hende tidt og jamt, for menneskea døydde alle stader og byen var full av lik.»⁴⁶

Ifølge Boccaccio, var det gammel sedvane å gi hver enkeltperson sin egen grav av den vigde jorden på kirkegården, men etter hvert ble kirkegårdene fylt opp: «denne store mengda

---

³⁸ Cortusi brødrene fra Padova, eller Gulielmi og Abrideti Cortusiorum, *History of the Novelties of Padua and Lombardia fra år 1256 til 1364*, i *The Black Death*, red. Rosemary Horrox, 35.

³⁹ Herlihy, *The Black Death and the Transformation of the West*, 27.

⁴⁰ Benedictow, *The Complete History of the Black Death*, 13.

⁴¹ Ibid., 869.

⁴² Ibid., 703.

⁴³ John Kelly, *The Great Mortality: an Intimate History of the Black Death, the Most Devastating Plague of All Time* (New York: Harper Perennial, 2006) 104.

⁴⁴ Benedictow, *The Complete History of the Black Death*, 723.

⁴⁵ Benedictow, *The Complete History of the Black Death*, 723 og Kelly, *The Great Mortality*, 281.

⁴⁶ Boccaccio, *Dekameronen*, 34.

av lik som vart borne til kvar ei kyrkje dag ut og dag inn mesta time for time, strakk ikkje den vigde jorda til for gravene»⁴⁷. Det ble derfor etter hvert laget massegraver. I disse massegravene ble folk og jord lagt ned lag for lag, og som er blitt sammenlignet, på kjent vis, av krønikeren Buonaiuti fra Firenze, med å strø ost på lasagne: «Earth would be taken and thrown down on them; and then others would come on top of them, and then earth on top again, in layers, with very little earth, like garnishing lasagne with cheese.»⁴⁸ Boccaccio har sammenlignet hvordan de fylte opp massegravene med å stue varer i et handelsskip: «[...] her stuva dei lika saman, lag på lag, som varer i eit handelsskip, og la på litevetta jord, og slik heldt dei fram til grava var fylt.»⁴⁹

4. Sosiale reaksjoner på svartedauden i Firenze – en empirisk analyse av samtidskrøniker og beretninger

Det var en forståelse for at nærkontakt med syke førte til smittespredning. Om dette har Boccaccio blant annet skrevet: «[...] sjukdomen spredde seg frå dei sjuke til dei friske når dei hadde samkvem med kvarandre, nett som elden spring over tårre lett-tende saker, når dei ligg like like ved.»⁵⁰ På grunn av dette ble det gjort tiltak for å verne om helsetilstanden i Firenze. Egne tjenestemenn fikk ansvar for å renske byen for «urenheter», og folk som var syke fikk ikke komme inn i byen.⁵¹ Ting som hadde vært i kontakt med syke var man også oppmerksomme på å holde seg unna. Boccaccio skriver: « [også] det å røre ved andre ting som dei sjuke hadde nytta eller rørt ved, tyktest vere nok til å overføre sjukdomen på den som tok i sakene.»⁵² Boccaccio forteller at det også oppsto fordommer mot dem som stadig var i live.⁵³

4.1 Hvordan ulike folk håndterte situasjonen – atferdsmønstre og flukt

Boccaccio presenterer fire hovedgrener av atferdsmønstre blant befolkningen når det kom til å personlig håndtere situasjonen. Den første levemåten Boccaccio beskriver, er et liv i måtehold

---

⁴⁷ Boccaccio, *Dekameronen*, 35.

⁴⁸ Stefano Buonaiuti, *Florentine Chronicle of Marchionne di Coppo*, Rubrikk 634a. Decameron Web, «Florentine Chronicle of Marchionne di Coppo di Stefano Buonaiuti (1327-1385)», overs. Usher. [Decameron Web | Plague \(brown.edu\)](#)

⁴⁹ Boccaccio, *Dekameronen*, 35.

⁵⁰ Boccaccio, *Dekameronen*, 30.

⁵¹ *Ibid.*, 30.

⁵² *Ibid.*, 30 og 31.

⁵³ *Ibid.*, 31.

der alt som var overflødig ble skydd unna. Tanken var at dette skulle gjøre dem styrket og bedre rustet til å stå imot pesten. De som valgte å leve på denne måten passet på å leve adskilt fra andre. De lukket seg inne i egne hus, der de underholdt seg med musikk og annet. De drakk god vin og spiste god mat, men gjorde det i moderate mengder. De interagererte ikke med folk utenfor husholdet.⁵⁴

Den andre levemåten Boccaccio beskriver, er rake motsetningen av den første. Han forteller om folk som mente at det beste legerådet mot noe så grusomt, var å kose seg så mye som mulig. Disse drakk store mengder alkohol, sang og koste seg, og ga etter for alle slags lyster. De ranglet rundt og festet i hverandres hus, fordi de fleste husene sto åpne. Boccaccio beskriver dem som folk som «[...] hadde gjeve opp både seg sjølve og egedomane sine, som om livet skulle vere slutt.»⁵⁵ Jeg tolker dette som en slags «vi-dør-uansett»-holdning, der det oppsto et mål om å nyte det siste så godt det lot seg gjøre, og at festingen var en slags mestringsrespons, for å håndtere den forferdelige situasjonen.

Den tredje måten å leve på var en slags mellomting mellom de to overnevnte. De som levde på denne måten, ifølge Boccaccio, lot være å spare på maten, slik som de førstnevnte, men spiste det de hadde behov for. De festet ikke eller drakk som de annennevnte, ei heller stengte de seg inne. De gikk turer ute i gatene, ofte med blomster, urter eller ulikt krydder som de luktet på, som bygget på en teori om at det skulle være sunt å lukte gode lukter, oppi all stanken fra lik og pest.⁵⁶

Også andre samtidskrønikere har beskrevet folk som gjorde et forsøk på å prøve å ha det kjekt. Buonaiuti har skrevet at folk prøvde å beholde roen ved å møtes til sosiale måltider:

Such was the panic this plague provoked that people met for meals as a brigata to cheer themselves up; one person would offer a dinner to ten friends, and the next evening it would be the turn of one of the others to offer the dinner.⁵⁷

Matteo Villani beskriver også folk som stengte seg selv inne for å sky unna smittsomme personer, og at disse hadde tilgang til all slags god mat. Han beretter at «guddommelig rettferdighet» likevel kunne smitte disse på lik linje med alle andre. Andre ofret seg for å ta vare på venner og familie. Mange av disse overlevde sykdommen til tross for at de hadde

---

⁵⁴ Boccaccio, *Dekameronen*, 31.

⁵⁵ *Ibid.*, 31 og 32.

⁵⁶ *Ibid.*, 32.

⁵⁷ Stefano Buonaiuti, *Florentine Chronicle*, Rubrikk 634a. Decameron Web, [Decameron Web | Plague \(brown.edu\)](https://www.brown.edu/Research/DecameronWeb/Plague)

nærkontakt med smittede, og mange av dem ble ikke engang syke. På grunn av dette trodde flere på «guddommelig rettferdighet», og flere ofret seg på samme vis.⁵⁸

Villani fremstiller dette som en religiøs tro på at om du hjalp de syke, ville du selv bli spart, og om du gjemte deg bort og fråtset i deg god mat, kunne du bli syk - selv uten å være i kontakt med syke.

Det var også en fjerde reaksjon som Boccaccio beskriver, og det var å flykte fra pesten. Ifølge Benedictow, skulle det å flykte langt bort så fort som mulig, være det beste rådet for å holde seg frisk fra pesten.⁵⁹ Boccaccio beskriver de flyktende som folk som bare hadde omtanke for seg selv. Han forteller om familiemedlemmer som flyktet fra hverandre: «[...] Så stor ein støkk hadde denne svepa sett i barmen på kvinner og menn, at den eine broren flydde frå den andre, og onkelen frå nevøen, og systema frå broren og tidt og ofte også kona frå mannen sin [...]»⁶⁰ Boccaccio forteller også om foreldre som ikke turte å stelle barna sine, i frykt for å selv bli syk: «og det som meir er og mesta ikkje til å tru: Fedrar og mødrer vegra seg for å sjå til borna sine og stelle dei, som om dei ikkje var deira eigne.»⁶¹ Akkurat denne måten å beskrive hvordan familiemedlemmer flyktet fra hverandre på, går igjen hos flere andre krønikeforfattere. Både Buonaiuti, Gabriele de` Mussi, Cortusi brødrene, Agnolo Di Tura del Grasso og Matteo Villani har beskrevet dette på samme vis.⁶²

Gabriel de` Mussi beretter at frykten for å dø på steder hvor det var pestutbrudd, ble større enn frykten fra å flykte fra familien: «O death! cruel, bitter, impious death! which thus breaks the bonds of affection and divides father and mother, brother and sister, son and wife. Lamenting our misery, we feared to fly, yet we dared not remain.»⁶³ Buonaiuti skriver noe lignende: «Such was the terror this caused that seeing it take hold in a household, as soon as it

---

⁵⁸ Matteo Villani, *Cronica di Matteo Villani*, Bok 1 kap. 2, i «The Villani Chronicles» red. Paula Clarke i *Chronicling History: Chroniclers and Historians in Medieval and Renaissance Italy*, red. Sharon Dale, Alison W. Lewin og Duane J. Osheim, 140.

⁵⁹ Benedictow, *The Complete History of the Black Death*, 196.

⁶⁰ Boccaccio, *Dekameronen*, 33.

⁶¹ Ibid.

⁶² Stefano Buonaiuti, *Florentine Chronicle*, Rubrikk 634a. Decameron Web, [Decameron Web | Plague \(brown.edu\)](https://www.brown.edu/Departments/Italian_Studies/dweb/plague/perspectives/de_mussi.php) Gabriel de` Mussi «Gabriel de` Mussi on the Plague», M.R og D.S., red. Decameron Web. https://www.brown.edu/Departments/Italian_Studies/dweb/plague/perspectives/de_mussi.php hentet 30.04.23, Cortusi brødrene fra Padova, eller Gulielmi og Abrijeti Cortusiorum, *History of the Novelties of Padua and Lombardia fra år 1256 til 1364*, i *The Black Death*, red. Rosemary Horrox, 34, Agnolo di Tura Del Grasso *Cronoco senese*, red. Alessandro Lisini og Fabio Iacometti, overs. Threlkeld, i *The Black Death – The Great Mortality of 1348-1350: A Brief History with Documents*, John Aberth (Boston og New York: Bedford/St. Martin`s, 2005), 81, Matteo Villani, *Cronica di Matteo Villani*, Bok 1 kap. 2, i «The Villani Chronicles» red. Paula Clarke i *Chronicling History: Chroniclers and Historians in Medieval and Renaissance Italy*, red. Sharon Dale, Alison W. Lewin og Duane J. Osheim, 139.

⁶³ Gabriel de` Mussi «Gabriel de` Mussi on the Plague», M.R og D.S., red. Decameron Web. https://www.brown.edu/Departments/Italian_Studies/dweb/plague/perspectives/de_mussi.php hentet 30.04.23

started, nobody remained: everybody abandoned the dwelling in fear, [...] some fled into the city and others into the countryside.»⁶⁴

Buonaiuti beretter også om dem som ble flyktet fra og etterlatt. Han forteller om syke som tryglet familiemedlemmene sine om å ikke flykte fra dem. De friske familiemedlemmene kunne lure den syke, for å komme seg unna. Dette, beskrevet av Buonaiuti, gjorde de ved å sette fram mat og drikke til den syke, og gi inntrykk for at dette var så den ikke skulle trenge å be om det: «'So that you don't have to wake up the people looking after you at night, asking for things, because this is going on day and night, you yourself can reach for cakes and wine or water [...]»⁶⁵ Når den syke sovnet, snek resten av familien seg unna: «when the patient fell asleep, they went away and did not return.»⁶⁶ Han berettet også om hvordan andre syke ble lurt ved at de friske beboerne sa at de skulle finne legehjelp, deretter låste de døren fra utsiden, og kom aldri tilbake. På denne måten kunne mange dø av sult.⁶⁷

Noen folk ble bedre, og prøvde å få hjelp fra forbipasserende på gaten, men det var ingen hjelp å få. Folk ville ikke inn i et hus der noen var syk, og ville heller ikke ha kontakt med friske folk fra en syk husstand, ifølge Buonaiuti:

For not only none or very few wished to enter a house where there were any sick people, but they didn't even want to have contact with those who issued healthy from a sick person's house, saying: 'He's jinxed, don't speak to him [...].'⁶⁸

Dette viser hvor skremt folk var for å bli smittet av pesten og for å dø. Omsorg for andre ble mindre viktig, det viktigste var å overleve selv. Jeg tror det er vesentlig at flere av symptomene var synlige, slik som at folk hostet blod, blødde neseblod, hadde byller, og «blåsvarte flekker», som Boccaccio beskriver.⁶⁹ At folk døde i all offentlighet og lå døde i gatene, var et synlig tegn på at dette var en ytterst dødelig sykdom. Når dødeligheten blir synlig, bidrar det til å skape frykt. Byller og pestflekker ble også sett på som «dødstegn». Når opplevelsen var at man var dødsdømt om man hadde slike sykdomstegn, er det ikke vanskelig å forstå at folk tenkte at de syke ikke kunne reddes uansett, og redselen for selv å bli dødsdømt satte folk på flukt. Inntrykket, i hvert fall blant Cortusi brødrene, var at sykdommen var så

---

⁶⁴ Stefano Buonaiuti, *Florentine Chronicle*, Rubrikk 634a. Decameron Web, [Decameron Web | Plague \(brown.edu\)](#)

⁶⁵ Stefano Buonaiuti, *Florentine Chronicle*, Rubrikk 634a. Decameron Web, [Decameron Web | Plague \(brown.edu\)](#)

⁶⁶ Stefano Buonaiuti, *Florentine Chronicle*, Rubrikk 634a. Decameron Web, [Decameron Web | Plague \(brown.edu\)](#)

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Stefano Buonaiuti, *Florentine Chronicle*, Rubrikk 634a. Decameron Web, [Decameron Web | Plague \(brown.edu\)](#)

⁶⁹ Boccaccio, *Dekameronen*, 30.

smittsom og dødelig at den «by sight alone, or by touch, or by breathing on them, killed everyone. The infection was incurable; it could not be avoided.»⁷⁰

Ofte var inntrykket også at når én i husholdet ble smittet, var resten av husholdet dødsdømt. Dette ser man for eksempel av Cortusi brødrene, som fortalte at «Just as one infected sheep infects the whole flock, so one death within a household was always followed by the death of all the rest, right down to the dogs.»⁷¹

I tillegg var noen av symptomene smertefulle, og redselen for smerte er en real frykt. Slik beskrev Gabriel de` Mussi, krønikeforfatter fra Piacenza (Italia) svartedauden i sin hjemby i 1348: «completely sound persons suddenly were hit by piercing pains. [...] and they felt stinging spikes, as if they were pierced by arrowheads.»<sup>72</sup> Jeg er usikker på om Gabriel de` Mussi visste om den stikkende smerten ved pestsmitte er lik den ved å bli spiddet av en pil, eller om det er et retorisk trekk for å få fram dramatikken ved pestsmitte. Ifølge Benedictow var krønikere kjennetegnet ved «lofty rhetoric», altså at de inneholdt et språk av storslåtte ord og overdrivelser, som skulle imponere leseren.⁷³ Store smerter som symptom på svartedauden, er likevel noe som går igjen hos andre krønikeforfattere. Petrarca forteller at hans pestsmittende venn «passed the night with extreme pain [...]»⁷⁴

4.2 Reaksjoner på å miste folk

Det er ikke vanskelig å se for seg at pesten, både på grunn av redsel for selv å dø, og tristhet over å ha mistet venner og familie, førte til både engstelser og depresjon. Når folk visste hvor smittsom og dødelig pesten var, er det heller ikke urimelig å anta at mange kan ha følt på håpløshet. Petrarca, i sine brev til vennen Lodewijk Heyligen, setter ord på håpløsheten:

What are we to do now, brother? Now that we have lost almost everything and found no rest. When can we expect it? [...] Time, as they say, has slipped through our fingers. Our former hopes are buried with our friends.⁷⁵

Petrarcas brev gir uttrykk for et slags ønske om å få slippe å leve i verden slik den så ut etter pestens utbrudd, og uten de han var glad i:

---

⁷⁰ Cortusi brødrene fra Padova, eller Gulielmi og Abrideti Cortusiorum, *History of the Novelties of Padua and Lombardia fra år 1256 til 1364*, i *The Black Death*, red. Rosemary Horrox, 34.

⁷¹ Cortusi brødrene fra Padova, eller Gulielmi og Abrideti Cortusiorum, *History of the Novelties of Padua and Lombardia fra år 1256 til 1364*, i *The Black Death*, red. Rosemary Horrox, 34.

⁷² Benedictow, *The Complete History of the Black Death*, 39.

⁷³ Gabriel de Mussis, gjengitt i Benedictow, *The Complete History of the Black Death*, 177.

⁷⁴ Petrarca, *Another Letter*, VIII. 7, red. Joseph Fracassetti i *The Black Death*, red. Rosemary Horrox, 249, brev c.

⁷⁵ Petrarca, *Eoistolae de Rebus Familiaribus et variae*, forord, red. Joseph Fracassetti i *The Black Death*, red. Rosemary Horrox, 248, brev a.

There is just one comfort: that we shall follow those who went before. I do not know how long we shall have to wait, but I know it cannot be very long – although however short the time it will feel too long.⁷⁶

Han uttrykker her at han «venter» på døden, som er et tydelig tegn på håpløshet: Han hadde ikke tro på at han skal overleve pesten. Som han skrev eksplisitt, var håpet begravd sammen med venner. Han skrev også, på poetisk vis, at han skulle ønske han døde før pesten brøt ut: «The life we lead is a sleep; whatever we do, dreams. Only death breaks the sleep and wakes us from dreaming. I wish I could have woken before this.»⁷⁷

Han nevner også at han burde finne seg nye venner, men opplevde dette som håpløst fordi det var så få folk igjen at det virket som om hele menneskerasen nesten var blitt helt borte: « We should make new friends – but how, when the human race is almost wiped out; and why, when it looks to me as if the end of the world is at hand?»⁷⁸

Det var så mange som døde hele tiden, at det kan virke som om folk til slutt sluttet å bry seg. Boccaccio forteller: «[...] dei døde [vart ikkje] heidra med tårer eller lys eller gravfylgje; ja, så vidt gjekk det omsider at folk brydde seg om lag like mykje om at menneske døyde som dei i dag villa ha gjort med geiter.»⁷⁹ Jeg tror at det kan være flere grunner til denne reaksjonen. For det første, døde folk i så store mengder at folk kan ha «stengt» følelsene ute, for å klare å håndtere tapene. For det andre, kan folk ha begynt å bry seg mindre når «andre» folk døde, etter at de hadde mistet sine egne. Kanskje de ikke hadde evne til å bry seg om andre, om de fremdeles hadde sine egne og seg selv å bekymre seg for? Det er også en sjanse for at folk ble «herdet» fra å se så mye død og elendighet, at de til slutt ble mer avkoblet fra følelsene sine. Ut ifra det Agnolo di Tura skrev: «There is no one who weeps for any of the dead, instead everyone awaits their own impending death.»⁸⁰, kan det virke som om folk ikke sørget over de døde, på grunn av at de tenkte at de uansett også snart skulle dø.

---

⁷⁶ Petrarca, *Epistolae de Rebus Familiaribus et variae*, forord, red. Joseph Fracassetti i *The Black Death*, red. Rosemary Horrox, 248, brev a.

⁷⁷ Petrarca, *Another Letter*, VIII. 7, red. Joseph Fracassetti i *The Black Death*, red. Rosemary Horrox, 249, brev c.

⁷⁸ Petrarca, *Letter from Parma*, VIII. 7, red. Joseph Fracassetti i *The Black Death*, red. Rosemary Horrox, 248 og 249, brev b.

⁷⁹ Boccaccio, *Dekameronen*, 35.

⁸⁰ Agnolo di Tura del Grasso, *Cronoco senese*, red. Alessandro Lisini og Fabio Iacometti, overs. Threlkeld, i Aberth, John *The Black Death*, 81.

4.3 Endringer i begravelseritualer

Ritualet rundt begravelse endret seg også som følge av svartedauden. Én skikk som var vanlig før pesten, var at kvinnene som sto den avdøde nærmest, sammen med kvinnelige slektninger og naboer, sørget over den døde i hans hus, samtidig som andre folk, derav prester og andre borgere, samlet seg utenfor huset til den avdøde. Deretter ville den døde bli båret, på hederlig vis, til den kirken han selv hadde valgt ut. Denne skikken, ifølge Boccaccio, forsvant da pesten ble som verst, og ble erstattet av andre begravelsskikker: «But as the ferocity of the plague began to mount, this practise all but disappeared entirely and was replaced by different costumes.»⁸¹

Han gir likevel uttrykk for at denne skikken, eller i alle fall deler av den, kom tilbake kort tid etter at pesten var forbi, fordi han innleder avsnittet med «It had once been customary, as it is again nowadays (...)»⁸² og fordi *Dekameronen* ble fulført i år 1353⁸³, bare få år etter pestens slutt i Firenze. Ifølge Benedictow, er et vanlig kjennetegn på krøniker at de motsier seg selv, spesielt når det kommer til datoer og tidsstrukturer.⁸⁴ *Dekameronen* er ikke en krønike, men er, på samme måte som krøniker, skrevet utfra forfatterens egen oppfattelse/opplevelse og minner. Det kan derfor hende at det er noe her som ikke stemmer. Uansett mener jeg det er rimelig å anta at mange skikker, og spesielt dem som går på håndtering av pestinfiserte kropper og lik, endret seg med frykten for å bli smittet.

Agnolo di Tura, skriver, som flere andre, at det ble vanlig at folk ble begravet uten en prest til stede. Også han forteller om massegraver, som lagvis ble dekket av jord, slik som også Buonaiuti og Boccaccio berettet om i Firenze. Videre forteller Agnolo di Tura at byens ledere valgte tre borgere som skulle få 1000 floriner (valutaen i Firenze fra 1252. 1 florin var en gullmynt, med samme verdi som en Italiensk pund kalt *libra*, og som 3-4 engelske shilling.⁸⁵) for å ta seg av byens hjemløse, og begrave dem.⁸⁶ Ifølge Cortusi brødrene, gjaldt nye skikker

---

⁸¹ Giovanni Boccaccio «Introduction to The Decameron», overs. McWilliam, sitert fra John Aberth, *The Black Death: The Great Mortality of 1348-1350: A Brief History with Documents* (Boston: Bedford/St. Martin's, 2005), 78.

⁸² Boccaccio «Introduction to The Decameron», sitert Aberth, *The Black Death*, 78.

⁸³ Store Norske Leksikon, «Dekameronen», av Jorunn Aardal og Unn Falkeid, 19.04.23.

<https://snl.no/Dekameronen>

⁸⁴ Benedictow, *The Complete History of the Black Death*, 177.

⁸⁵ Aberth, *The Black Death*, 88 n.

⁸⁶ Agnolo di Tura del Grasso, *Cronoco senese*, red, Alessandro Lisini og Fabio Iacometti, overs. Threlkeld, i Aberth, John *The Black Death*, 81.

rundt dødsfall og begravelse også adelsmenn: «The bodies of even noblemen lay unburied. Many, at a price, were buried by poor wretches, without priests or candles.»⁸⁷

Buonaiuti berettet om at prestene måtte slutte med å ringe i kirkeklokkene når folk døde, på grunn av at lyden av kirkeklokkene gjorde både syke og friske folk redd:

The priests couldn't get enough of ringing the bells: so an order was passed, what with the panic caused by the bells ringing [...], that nobody should be allowed the death-knell, [...], nor should there be a public announcement by the crier, because the sick could hear them, and the healthy took fright as well as the sick.⁸⁸

5. Sosiale konsekvenser av svartedauden

Både Gabriel de` Mussi og Buonaiuti fortalte om en situasjon hvor det oppsto mangel på leger, på grunn av at de ble smitte av sine syke pasienter. Ifølge Gabriel de` Mussi, gjaldt samme situasjon for prester. Buonaiuti berettet at de få prestene som var gjenlevende, tok urimelig høye summer for å komme på legebesøk. Krønikeforfatterne skriver etterfølgende: «Priests and doctors visiting the sick returned from their duties ill, and soon were numbered with the dead.»⁸⁹ «No doctors were to be found, because they were dying like everybody else; those who could be found wanted exorbitant fees cash-in-hand before entering the house [...].»⁹⁰ Boccaccio gir inntrykk av at det under svartedauden ble en økning i antall praktiserende leger, da folk som ikke hadde noen som helst opplæring innen medisin – både kvinner og menn – skal ha inntatt posisjonen som leger. Jeg regner med at dette var som følge av at mange av dem som var kvalifiserte leger med riktig opplæring, døde på grunn av pestsmitte, slik som Gabriel de` Mussi og Buonaiuti har skrevet om. Likevel, var det etter hvert få igjen:

[...] talet på lækjarar hadde vakse monaleg, med di ikkje berre dei som hadde studert medisin, men både kvinner og menn som aldri hadde fått nokor som helst opplæring i lækjarkunsta, no praktiserte. Kor som er, var det få som vart friske att [...].⁹¹

Som tidligere nevnt, døde 60 leger og kirurger som følge av svartedauden. Satt opp mot at 30 000 ullarbeidere døde, er tallet lavt. Tallet på leger før svartedauden var derfor

---

⁸⁷ Cortusi brødrene fra Padova, eller Gulielmi og Abrideti Cortusiorum, *History of the Novelties of Padua and Lombardia fra år 1256 til 1364*, i *The Black Death*, red. Rosemary Horrox, 34.

⁸⁸ Stefano Buonaiuti, *Florentine Chronicle*, Rubrikk 634a. Decameron Web, [Decameron Web | Plague \(brown.edu\)](#)

⁸⁹ Gabriel de` Mussi «Gabriel de` Mussi on the Plague», M.R og D.S., red. Decameron Web.

https://www.brown.edu/Departments/Italian_Studies/dweb/plague/perspectives/de_mussi.php hentet 30.04.23

⁹⁰ Stefano Buonaiuti, *Florentine Chronicle*, Rubrikk 634a. Decameron Web, [Decameron Web | Plague \(brown.edu\)](#)

⁹¹ Boccaccio, *Dekameronen* s. 30.

sannsynligvis også lavt i forhold til folketallet i Firenze. Det kan man også se av tallene på gutter som ville gå videre med medisinstudiet – av 8000-10000 skoleelever, gikk 550-600 videre med å studere logikk og latin, der bare noen av disse igjen gikk videre med å studere medisin, som jeg har nevnt i kap. 2.1. Andelen av leger som døde var nok derfor likevel stor. Jeg tenker at det også kan være at det ble en mangel på leger – uten at de nødvendigvis døde. Om legene ikke ville praktisere på grunn av redselen for å bli smittet, er det også noe som fører til mangel. Det kan derfor ha vært en større mangel på leger *under* svartedauden, enn rett etter, om overlevende leger begynte å praktisere igjen, etter pestens slutt. Dette kan muligvis også ha vært tilfelle for prester.

Boccaccio beskriver en situasjon, hvor folk sluttet å følge lover, både lovene i samfunnet, og religiøse lover. Dette var på grunn av at de som skulle håndheve disse lovene var døde eller syke, sammen med sine tjenestemenn: «[...] og såleis kunne kvar mann tillate seg å gjere plent som han lysta.»⁹² Også di Tura har nevnt noe lignende: «No one controls anything and they do not even ring the church bells anymore.»⁹³ Boccaccio forteller også at folk forsømte arbeidet sitt: «Difor vart også bøndene liksom bybuerne likesæle i si framferd og forsømde både eigedom og arbeid. [...] som om dei venta seg at den dag i dag dei no var komme til, skulle vere den siste.»⁹⁴ Matteo Villani berettet om kvinner og menn fra lavere klasser, som, på grunn av alle godene de hadde fått etter at høyerestående hadde dødd fra dem, ikke ville jobbe med det de hadde pleid, og de giftet de seg med dem de ville.⁹⁵

Agnolo di Tura sitt synspunkt var at folk ikke lenger brydde seg om forlystelser eller luksus, og at alle dem som hadde overlevd framsto rike – fordi de hadde gjenopprettet verdien av livet: «Of the monks, priests, nuns and women, and others from the secular community, they didn't worry about their expenses or games. Everyone appeared to be rich because they had survived and regained value in life.»⁹⁶ Han hevder imidlertid også at folkene ikke visste hvordan de skulle få livene sine tilbake i orden.⁹⁷ Dette var antakeligvis fordi samfunnet hadde lidd store tap, og det ville ta tid å få samfunnet tilbake til normaltstanden før pestens herjinger.

---

⁹² Boccaccio, *Dekameronen*, s. 32.

⁹³ Agnolo di Tura del Grasso, *Cronoco senese*, red, Alessandro Lisini og Fabio Iacometti, overs. Threlkeld, i Aberth, John *The Black Death*, 81.

⁹⁴ Boccaccio, *Dekameronen*, 36.

⁹⁵ Matteo Villani, *Cronica di Matteo Villani*, Bok 1 kap. 6, i «The Villani Chronicles» red. Paula Clarke i *Chronicle History: Chroniclers and Historians in Medieval and Renaissance Italy*, red. Sharon Dale, Alison W. Lewin og Duane J. Osheim, 141.

⁹⁶ Agnolo di Tura del Grasso, *Cronoco senese*, red, Alessandro Lisini og Fabio Iacometti, overs. Threlkeld, i Aberth, John *The Black Death*, 82.

⁹⁷ Ibid.

Boccaccio beskriver en endring i sosial aksept når det kom til hva som ble sett på som sømmelig. Han forteller at på grunn av at pesten hadde ført til at det ble mangel på tjenestefolk, ble kvinner til tider stelt av menn. Han hevder at når situasjonen krevde det, viste kvinnene ingen sjenertethet ved dette, og hadde ikke problemer med å vise frem hvilken kroppsdel som helst, på lik linje som for kvinnelige tjenestefolk. Boccaccio stiller spørsmål ved om dette «kanskje [vart] årsak til mindre dygdefullt liv seinare, hjå dei som vart friske.»⁹⁸

Jeg tenker det er sannsynlig at kvinner (og menn) levde mindre «dydig» etter pesten. Om man har opplevd en krise som svartedauden, er det ikke usannsynlig at folk begynte å tenke på annet som bagateller. I tillegg, som Boccaccio har berettet om, og som jeg har nevnt over, var det en del folk som tok opp en slags «vi-skal-dø-uansett»-holdning, der de ga etter for alle slags lyster. Om dette stemmer, noe som virker troverdig gitt forholdene, er det heller ikke usannsynlig at denne holdningen ble værende i samfunnet en stund etter pesten, spesielt blant dem som opplevde pesten.

Matteo Villani, som mente at pesten var en straff fra Gud, mente at de som overlevde pesten – gjennom guds nåde – burde leve mer dydig, ydmykt og mer i tråd med katolisismen. Istedenfor, ifølge Villani, gjorde folk det fullstendig motsatte⁹⁹, og at folk til og med mer umoralske enn de hadde vært før pestens utbrudd: «[...] men, finding themselves few and having abundantly inherited wordly goods, forgot past events as if they had not happened and gave themselves up to a more immoral, dishonest life than they had before.»¹⁰⁰ Videre forteller han om folk som ga etter for grådighet og begjær, uten noe form får tilbakeholdenhet. Han forteller også om en ny type «umoralsk» bekledning: «creating [...] strange and unusual fashions and immoral styles, introducing new forms into all types of dress.»¹⁰¹ Tjenere brukte de fine klærne som lå igjen etter «de ærefulle» kvinnene: «servants and base women wore all the expensive and beautiful dresses of the honorable women who had died...»¹⁰²

Benedictow forklarer hva slags sosiale og økonomiske konsekvenser svartedauden hadde på en stor andel av befolkningen i Europa generelt. I og med at Italia og Firenze ble rammet hardt av pesten, og med beskrivelsene fra samtidsberetningene tatt i betraktning, synes det sannsynlig at disse konsekvensene dermed også gjaldt spesifikt for Firenze.

---

⁹⁸ Boccaccio, *Dekameronen*, 33.

⁹⁹ Matteo Villani, *Cronica di Matteo Villani*, Bok 1 kap. 6, i «The Villani Chronicles» red. Paula Clarke i *Chronicle History: Chroniclers and Historians in Medieval and Renaissance Italy*, red. Sharon Dale, Alison W. Lewin og Duane J. Osheim, 141.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Ibid.

Benedictow poengterer at, på grunn av at dødsraten under svartedauden var så høy som den var, fikk perioden etter noen nye og viktige karakteristiske trekk. I perioden før, fra 1150-1320, hadde tendensen vært en relativt sterk prisvekst på standardvarer som bønner og korn. Samtidig var realinntektene dalende på grunn av befolkningsvekst, som førte til press på ressurser fra jordbruk og på arbeidsmuligheter.¹⁰³

Da svartedauden kom, ble de langsiktige tendensen fra perioden 1150-1320 brått reversert, og dermed måtte velstående bønder, utleiere og urbane arbeidsgivere konkurrere om leietakere eller arbeidstakere. De samfunnsklassene som eide jord ble tappet for ressurser to ganger, først på grunn av de direkte konsekvensene svartedauden førte til for dem, men også fordi overlevende folk som tidligere hadde vært leietakere eller arbeidere for de jordeiende klassene nå kunne ta over gamle leiegårder (av god kvalitet) som ble liggende øde etter at de tidligere eierne hadde bortkomme. Dermed kunne de stige inn i de sosiale rekkene av utleiere.¹⁰⁴

At gårder, hus og andre eiendeler ble liggende øde, er noe man kan lese av flere av samtidsberetningene. Boccaccio refererer spesifikk til rikmannsboliger som ble liggende øde: «Å, kor mange store palass, kor mange vakre hus, kor mange fornemme bygningar som før hadde vore fulle av tenarar, edle herrar og damer, stod ikkje no tome, utan teikn til liv!»¹⁰⁵, og til arvegods og rikdommer som ble liggende igjen: «[...] kor mange vidstrekke arvegods, kor mange vidspurde rikdomar såg ein ikkje no liggje der utan nokon rettkomen arving?»¹⁰⁶ Agnolo di Tura forteller også om rikdommer som ble liggende igjen etter at eierne flyktet, og om gårder som lå øde på landsbygda: «They leave their homes and other things. Gold, silver, and copper lay scattered about. In the countryside, even more died, so many that farms and agricultural lands are left without people to work them.»¹⁰⁷

Som følge av dette falt husleiene raskt, og ble værende lave på lengre sikt. Reallønningene til både jordbruksarbeidere og urbane arbeidere økte dermed tilsvarende. Wilhelm Abel har kalt dette for «The golden era of the wage worker».¹⁰⁸ Perioden var også god for de fattige som bodde på landsbygda. Taperne av denne utviklingen var dem som eide mer land enn de selv kunne dyrke på, dem som rådet over herregårder, og rike bønder som hadde tjent godt på den billige og tilgjengelige arbeidskraften som de hadde dratt nytte av før pestens

---

¹⁰³ Benedictow, *The Complete History of the Black Death*, 891.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Boccaccio, *Dekameronen*, 36.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Agnolo di Tura del Grasso, *Cronoco senese*, red, Alessandro Lisini og Fabio Iacometti, overs. Threlkeld, i Aberth, John *The Black Death*, 82.

¹⁰⁸ Abel, sitert i Benedictow *The Complete History of the Black Death*, 891.

utbrudd. På lang sikt hadde deres inntekter falt kraftig. Svartedauden førte til en kraftig forminskning av arbeiderklassen, og en relativt kraftig økning av middelklassen av bønder. Gårdseierne derimot, mistet en stor andel av inntekten på produksjonsmidlene fra gårdsdriften, og falt derfor ofte lenger ned på den sosiale rangstigen. Alle disse sosiale og økonomiske konsekvensene av svartedauden førte til at samfunnet fikk mindre tydelige sosiale ulikheter. Svartedauden kan derfor sees på som en sosial og økonomisk utjevner, og endret kursen på økonomisk, protoindustriell og sosial utvikling.¹⁰⁹

Dette, mener jeg, er til stor forskjell fra hvordan den store befolkningstettheten i Toscana før pestens utbrudd førte til at folk levde på grensen til livsopphold, og opplevde flere perioder med sult. Før svartedauden var det også bønder som, på grunn av presset på ressurser før svartedauden, måtte slå seg ned på nye steder av dårligere kvalitet. Etter svartedauden lå gårer øde, og bønder kunne ta over disse.

Etter svartedauden var den økonomiske situasjonen i Firenze kaotisk. Dette er noe jeg nevner kort, fordi jeg mener at dette også kan knyttes til endringene i den sosiale strukturen i Firenze. Selv om Firenze var et av de ledende økonomiske sentraene i Europa allerede innen begynnelsen av 1300-tallet, var det også før pestens utbrudd, noen økonomiske byrder i Firenze. Etter pesten ble økonomien i tillegg påvirket av konsekvensene av pestens dødsfall. Med tanke på at den tok livet av kanskje opp mot 60 % av befolkningen i Firenze, ble markedet kraftig redusert. I tillegg var det mange handelsmenn som døde av pesten, og folk i Firenze måtte håndtere oppgaven med å se til de døde handelsmenns virksomheter.¹¹⁰

6. Konklusjon

I denne oppgaven har jeg undersøkt hvilke sosiale reaksjoner som oppstod blant befolkningen i Firenze under svartedauden, og hva de sosiale konsekvensene var, med vekt på sosial struktur. Her kommer en oppsummering av mine funn:

De sosiale reaksjonene på svartedauden i Firenze var flere, og de samme reaksjonene er blitt beskrevet av flere ulike samtidskrønikere og berettere fra Firenze eller byer i nærheten – slik som Padova og Siena. Én av reaksjonene var å sky unna andre folk. Det var tydelig at folk hadde forståelse for at man selv kunne bli smittet dersom man hadde nærkontakt med syke.

---

¹⁰⁹ Benedictow, *The Complete History of the Black Death*, 891.

¹¹⁰ Brucker, *Florentine Politics and Society, 1343-1378*, 9 og 10.

Boccaccio har beskrevet fire hovedkategorier av adferdsmønstre, som reaksjon på pesten. Den første var å leve et liv i måtehold, med tanken om at dette skulle styrke dem til å overleve pesten. Disse stengte seg inne, og interagererte ikke med andre enn dem i eget hushold. Den andre var den rake motsetningen, hvor folk festet i hverandres hus og drakk og ga etter for alle lyster. Buonaiuti har også beskrevet en reaksjon som gikk på å være sosial og prøve å ha det kjekt, for å bukte med redselen. Den tredje reaksjonen Boccaccio beskriver, var en mellomting mellom disse to, hvor folk ikke stengte seg inne og ikke festet vilt, og ikke sparte på maten, ei heller fråtset i seg. Den fjerde reaksjonen han har beskrevet, og som på lignende vis er blitt beskrevet av flere andre krønikere, var å flykte.

Folk flyktet fra byene sine, fra venner og familie, som følge av redselen for selv å bli smittet. Inntrykket var, sannsynligvis forsterket av hvor synlig sykdommen og den høye mortaliteten var, at om du ble smittet var du dødsdømt, og det var ikke noe noen kunne gjøre for deg. Dette skapte også panikk-reaksjoner, slik som at familie av syke måtte lure seg unna for å komme seg bort. Angst for å dø, depresjon, håpløshet – og for noen: et ønske om å få slippe hele greien, er følelser som kommer fram i beretningene, spesielt i Petrarca's brev.

Som følge av redselen for å selv bli smittet, endret håndteringen av lik og begravelseritualer seg – både for allmuen og for adelsmenn. Folk ble begravet uten prester til stede. De fikk heller ikke egne graver, men ble etter hvert lagt i massegraver.

De sosiale konsekvensene av svartedauden, ifølge samtidsberetninger, var blant annet at det ble en mangel på prester og leger, pga. at de døde som følge av smitte fra syke pasienter, og kanskje også som følge av at de ikke turte å praktisere i redsel for å bli smittet. Det ble også mangel på folk som skulle holde orden i samfunnet. Dette gjorde at folk kunne gjøre som de ville, fordi det ikke var noen til å håndheve lovene. Andre folk, både bønder og byboere, forsømte arbeidet sitt. Den økonomiske situasjonen i Firenze ble også kaotisk etter pesten, på grunn av at handelsmenn hadde dødd fra arbeidet sitt, i tillegg til at markedet hadde blitt kraftig redusert.

Hva som ble sett på som sømmelig, endret seg også som følge av pesten, og det kan ha vært grunnen til at folk oppførte seg mindre dydig etter pesten, ifølge Boccaccio. Matteo Villani har berettet at folk ble mer umoralske etter pesten enn de hadde vært før – mer grådige og mer syndige, og at folk i lavere samfunnsklasser begynte å gifte seg med den de ville. Han hevdet også at folk begynte å kle seg «mer umoralsk» etter pesten.

Benedictow har vist til en endring i klasses skillet. Arbeiderklassen ble mindre, og det ble en relativt kraftig økning av middelklassen av bønder. Gårdseierne mistet en stor andel av inntekten på produksjonsmidlene fra gårdsdriften, og falt derfor ofte lenger ned på den sosiale

rangstigen. Før svartedauden hadde det vært et press på ressurser fra jordbruk og på arbeidsmuligheter. Derfor hadde det periodevis vært sultkatastrofer, og bønder var tvunget til å finne nye steder å slå seg ned, som følge av overbefolkning. Etter at muligvis opp mot 60 % av befolkningen hadde dødd som følge av pesten, lå gårder øde, og folk som tidligere hadde vært leietakere eller arbeidere for de jordeiende klassene, tok over gårdene, og kunne dermed stige inn i de sosiale rekkene av utleiere. Disse sosiale og økonomiske konsekvensene av svartedauden førte til at samfunnet fikk mindre tydelige sosiale ulikheter. Svartedauden kan derfor sees på som en sosial og økonomisk utjevner.

Litteraturliste

Primærlitteratur

- Boccaccio, Giovanni. *Dekameronen I*. Oversatt av Magnus Ulleland. Gjøvik: Gyldendal Norske Forlag, 1976.
- Boccaccio, Giovanni. «Introduction to The Decameron». Oversatt av G. H. McWilliam, i, *The Black Death: The Great Mortality of 1348-1350: A Brief History with Documents*. John Aberth. Boston: Bedford/St. Martin's, 2005), 78.
- Cortusi brødrene fra Padova eller Gulielmi og Abrideti Cortusiorum, *History of the Novelties of Padua and Lombardia fra år 1256 til 1364*, i *The Black Death*, red. Rosemary Horrox. Manchester: Manchester University Press, 1994.
- di Tura, Agnolo del Grasso. *Cronoco senese*, red. Alessandro Lisini og Fabio Iacometti, Oversatt av Aubrey Threlkeld, i *The Black Death – The Great Mortality of 1348-1350: A Brief History with Documents*, red. John Aberth. Boston og New York: Bedford/St. Martin's, 2005.
- Gabriel de` Mussi «Gabriel de` Mussi on the Plague», M.R og D.S., red. Decameron Web. https://www.brown.edu/Departments/Italian_Studies/dweb/plague/perspectives/de_ms_si.php hentet 30.04.23
- Petrarca, *Eoistolae de Rebus Familiaribus et variae*, forord, red. Joseph Fracassetti i *The Black Death*, red. Rosemary Horrox, Manchester: Manchester University Press, 1994. Brev a i boken.
- Petrarca, *Letter from Parma*, VIII. 7, red. Joseph Fracassetti i *The Black Death*, red. Rosemary Horrox, Manchester: Manchester University Press, 1994. Brev b i boken.
- Petrarca, *Another Letter*, VIII. 7, red. Joseph Fracassetti i *The Black Death*, red. Rosemary Horrox, Manchester: Manchester University Press, 1994. Brev c i boken.

Stefano Buonaiuti, *Florentine Chronicle of Marchionne di Coppo*. Rubrikk 634a Decameron Web, «Florentine Chronicle of Marchionne di Coppo di Stefano Buonaiuti (1327-1385)», overs. Usher. 30.04.23 [Decameron Web | Plague \(brown.edu\)](#).

Villani, Giovanni. *Cronica*, bok XI, kap. XCIV. Overs. Gjengitt i Cipolla, Carlo M, red. *The Fontana Economic History of Europe: The Middle Ages* (5. utgave). Storbritannia: Collins/Fontana Books, 1978, 20-21.

Villani, Matteo. *Cronica di Matteo Villani*, bok 1 kap. 2. overs. Magheri, 1825. Sitert i Herlihy, David, Cohn, Jr., Samuel K., red. *The Black Death and the Transformation of the West*. USA: Harvard University Press, 1997, 25.

Villani, Matteo. *Cronica di Matteo Villani*, Bok 1 kap. 2, i «The Villani Chronicles» red. Paula Clarke i *Chronicling History: Chroniclers and Historians in Medieval and Renaissance Italy*, red. Sharon Dale, Alison W. Lewin og Duane J. Osheim. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2007.

Villani, Matteo. *Cronica di Matteo Villani*, Bok 1 kap. 3, i «The Villani Chronicles» red. Paula Clarke i *Chronicling History: Chroniclers and Historians in Medieval and Renaissance Italy*, red. Sharon Dale, Alison W. Lewin og Duane J. Osheim. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2007.

Villani, Matteo. *Cronica di Matteo Villani*, Bok 1 kap. 6, i «The Villani Chronicles» red. Paula Clarke i *Chronicling History: Chroniclers and Historians in Medieval and Renaissance Italy*, red. Sharon Dale, Alison W. Lewin og Duane J. Osheim. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2007.

Sekundærlitteratur

Aberth, John. *The Black Death: The Great Mortality of 1348-1350: A Brief History with Documents*. Boston: Bedford/St. Martin's, 2005.

Benedictow, Ole J. *The Complete History of the Black Death*. Woodbridge: Boydell &

Brewer, 2021, doi:10.1017/9781787449312

Blockmans, Wim og Peter Hoppenbrouwers. *Introduction to Medieval Europe 300-1500* (3. utg.) New York: Routledge, 2018.

Brucker, Gene A. *Florentine Politics and Society, 1343-1378*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1962.

Cipolla, Carlo M, red. *The Fontana Economic History of Europe: The Middle Ages* (5. utgave). Storbritannia: Collins/Fontana Books, 1978.

Clarke, Paula. «The Villani Chronicles» i *Chronicling History: Chroniclers and Historians in Medieval and Renaissance Italy*, red. Sharon Dale, Alison W. Lewin og Duane J. Osheim. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2007.

Coleman, Edward. «Lombard City Annals and the Social and Cultural History of Northern Italy» i *Chronicling History: Chroniclers and Historians in Medieval and Renaissance Italy*, red. Sharon Dale, Alison W. Lewin og Duane J. Osheim. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2007.

Dale, Sharon, Alison W. Lewin og Duane J. Osheim, *Chronicling History: Chroniclers and Historians in Medieval and Renaissance Italy*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2007.

Herlihy, David og Cohn Jr., Samuel K., red. *The Black Death and the Transformation of the West*. USA: Harvard University Press, 1997.

Horrox, Rosemary, red. *The Black Death*. Manchester: Manchester University Press, 1994.

Kelly, John. *The Great Mortality: An Intimate History of The Black Death, The Most Devastating Plague of All Time*. New York: Harper Perennial, 2006.

Lopez, Robert. S. *The Commercial Revolution of the Middle Ages, 950-1350*. New York: Cambridge University Press, 1976.

Store Norske Leksikon. «Dekameronen». Jorunn Aardal og Unn Falkeid,
19.04.23. <https://snl.no/Dekameronen>

Wolf, Elisabetta Cassina. *Italias Politiske Historie: 476 – 1945*. Oslo: Cappelen Damm
Akademisk, 2016.